

отрасль сельского хозяйства среди других отраслей в зависимости от размера заработной платы в Уманском районе в 2013 году. Проанализирован среднемесячный размер заработной платы в сельскохозяйственных предприятиях Уманского района за 2013 год. Осуществлен всесторонний анализ современного состояния оплаты труда в сельскохозяйственных предприятиях и соответствие его действующему законодательству. Предложены модели совершенствования материального стимулирования в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: материальное стимулирование, заработная плата, премирование, модели стимулирования.

Annotation

A.F. Buryk, M.F. Zhelyezna

Improving financial incentives in the agricultural units in market conditions

The structure of material incentives was analyzed in the article. Essence of the concept of generalized material incentives. The place of wages, among other factors motivating employees. Analyzed motives lives of employees depending on the organizational – legal form of enterprises. Given universal ways to encourage implementing motivational impact on employees. As a result of sociological studies defined form of salary which has the greatest motivational impact on employees. Defined the place of the agricultural sector among other sectors, depending on the size of wages in Uman region in 2013. Also analyzed the average monthly wage in the agricultural enterprises Uman region in 2013 year. Carried out a comprehensive analysis of the current state of wages in the agricultural enterprises and its compliance with applicable legislation. Improve the models of financial incentives to farms.

Keywords: financial incentives, wages, bonuses, incentive models.

УДК 631.164.23

СУТНІСТЬ СИСТЕМНОСТІ ІНВЕСТИВАННЯ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

Л.А. Слатвінська

Уманський національний університет садівництва

У статті розглянуті ключові тенденції еволюції механізмів активізації інвестиційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі як органічної частини агропромислового комплексу України за час державної незалежності і перспективи системного удосконалення згаданих механізмів з врахуванням вимог переведення національної економіки на засади інноваційного, сталого розвитку в умовах руху до високих стандартів та інформаційного суспільства.

Ключові слова: система, інвестиції, молокопродуктовий підкомплекс, агропромисловий комплекс, інновації, стандартизація, інформатизація.

Реалізація завдань продовольчої безпеки України передбачає збільшення виробництва молока на основі відповідного залучення інвестиційних ресурсів. Але ж Закон України “Про інвестиційну діяльність” [1] вказує на те, що сама по собі інвестиційна діяльність це процес з високим рівнем складності. По-перше,

інвестиції мають розгалужену структуру із майновою та інтелектуальною їх підструктурами. По-друге, процес інвестування може здійснюватися різними суб'єктами (приватними, державними, самоврядними, іноземними тощо) при можливості їх комбінування на партнерських засадах. По-третє, інвестиції спрямовані на створення прибутку (дохід) або досягнення соціального ефекту з обґрунтуванням оцінки впливу на навколишнє природне середовище, тобто на забезпечення засад сталого розвитку об'єкту інвестування. По четверте, Закон [1] включає у ст. 3 й реалізацію інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності, тобто реалізацію інвестиційно-інноваційної моделі, формування якої передбачено Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року [2], яка безпосередньо базується на сучасних процесах інформатизації та стандартизації. По-п'яте, стаття 11 Закону [1] вказує, що Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється для реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку, державних та регіональних програм розвитку економіки України, а також її агропромислового комплексу.

Враховуючи великий рівень складності інвестування молокопродуктового підкомплексу даний процес має здійснюватися на системних засадах, бо саме на системність відповідних заходів та механізмів орієнтують ті Закони України, які визначають характер розвитку аграрного сектора економіки: [1] (державні гарантії захисту інвестицій – *система* правових норм), [3] (засади формування цілісної *системи* пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні), [4, 5] (розвиток інформаційних *систем*, у т. ч. загальнодержавних інформаційно-аналітичних *систем*), [6] (приєднання України до міжнародних *систем* стандартизації), [7] (забезпечення *системності та комплексності* під час здійснення заходів з реалізації державної аграрної політики всіма органами державної влади та місцевого самоврядування). Усе це доводить, що, системне удосконалення заходів та механізмів активізації інвестиційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі стає актуальною задачею науки і практики.

Методика досліджень. У методологічному плані дослідження базується на стратегії Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), за якою молоко і молочні продукти виробляються певними продовольчими системами (milk production system) [8, с. 35; 9, с. 46], а також на Римських принципах стійкої глобальної продовольчої безпеки, *першим* з яких був визначений принцип інвестування засобів в реалізацію планів, що приймаються самими країнами, з метою виділення ресурсів на плани, що належним чином були опрацьовані і орієнтовані на конкретні результати, і партнерські стосунки, а *п'ятим* – забезпечення стійких і істотних зобов'язань з боку всіх партнерів по інвестуванню в сектори сільського господарства, продовольчої безпеки і споживання з виділенням необхідних ресурсів на своєчасній і надійній основі і з орієнтацією на багатолітні плани і програми. На думку авторів Римських принципів, щоб прогнати населення світу в 2050 р. і забезпечити світову продовольчу безпеку на належному рівні, слід досягти істотного збільшення інвестицій (вітчизняних та іноземних) в сільськогосподарський сектор країн на основі співпраці між приватними і державними структурами, прийняття національного законодавства, коли це доцільно, для полегшення і підтримки саме приватних інвестицій в сільське господарство, індустрію харчування, а також й забезпечення продовольчої безпеки і розвиток сільських районів [10].

За твердженням І.І. Лукінова, розвитку економіки має передувати точно визначена стратегія її структурних і якісних трансформацій у нову систему [11, с. 17]. При цьому важливо враховувати й те, підкреслюють В.М. Геєць та ін., що економічна безпека держави, з одного боку, є системою із рядом підсистем, а з іншої – вона є й підсистемою у міжнародній економічній безпеці [12, с. 35].

Загалом процес інвестування, стверджує І.О. Бланк, необхідно формувати на основі ефективних інформаційних систем, проведення аналізу, здійснення планування, дієвої системи стимулювання [13, с. 170]. Сутність специфічного розвитку системи інвестування молокопродуктового підкомплексу розкрита у дослідженнях Н.П. Резнік [14, с. 10] і М.М. Ільчука та І.С. Гурської [15, с. 36].

Результати досліджень. Загальна схема (рис.) системного інвестування молокопродуктового підкомплексу України розгортається від Господарського кодексу України [16], який саме й спрямований на утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України, сприяння гармонізації її з іншими економічними системами. Стаття 10 кодексу структурно містить елементи економічної, соціальної та екологічної політики держави (тобто засад сталого її розвитку). У економічній політиці виділяється структурно галузева політика з її аграрним підрозділом та інвестиційна політика, яка спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики (АПК), а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним. Що стосується соціальної політики, то вона здійснюється з врахуванням вимог Закону України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” (№ 2017, 2000 р.) Українського фонду соціальних інвестицій. (Постанова Кабінету Міністрів України № 740, 2000 р.). Екологічна політика базується на вимогах Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” (№ 1264, 1991 р.), згідно з яким створюється система державного моніторингу навколишнього природного середовища, та Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій у період дії зобов'язань сторонами Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (Постанова Кабінету Міністрів України № 221, 2008 р.).

Тут важливо наголосити, що кожен молокопродуктовий підкомплекс може користуватися (стаття 12 Господарського кодексу України) інвестиційними пільгами, дотаціями, цільовими інноваціями та субсидіями при врахуванні вимоги п. 5 статті 11 кодексу: суб'єктам господарювання, які не враховують суспільні інтереси, відображені в програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності; на врахування підприємцями показників із програмних документів економічного і соціального розвитку орієнтує стаття 5 Закону України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” (№ 1602, 2000 р.), яка є дієвою передумовою формування системи державно-приватного партнерства.

Головним нормативно-правовим актом України, який регулює системні аспекти розвитку територій є чинний Закон України “Про Генеральну схему планування території України” (№ 3059, 2002 р.), який виділяє території переважно агропромислового виробництва та сільської забудови (зона сільського господарства)

на яких передбачено: забезпечення сталого розвитку АПК та сільських населених пунктів (з урахуванням характеру розселення та регіональної специфіки проживання населення), створення нових робочих місць шляхом організації малих підприємств з переробки сільськогосподарської продукції, підвищення рівня забезпеченості соціальною та інженерною інфраструктурою, розвитку інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції, створення інтегрованих структур з виробництва, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції, виведення з інтенсивного використання малопродуктивних земель, здійснення заходів з консервації та охорони земель. Якщо звернутися до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року (Постанова Кабінету Міністрів України № 1001, 2006 р.), яка до ключових факторів модернізації економіки відносить залучення інвестиційних ресурсів, збільшення обсягу інвестицій в основні сфери економіки регіонів, які визначають стратегічні пріоритети їх розвитку, то для забезпечення реалізації окремих пріоритетних напрямів Стратегії розроблятимуться та виконуватимуться державні цільові програми розвитку окремих регіонів, які мають перетворитися на дієвий інструмент державної регіональної політики шляхом їх спрямування не на загальну підтримку конкретних регіонів, а на цільове розв'язання системних проблем.

**Рис. Загальна схема системного інвестування
молокопродуктового підкомплексу України**

Як бачимо, розв'язання саме системних проблем, узгоджених із процесом залучення та використання інвестиційних ресурсів у пріоритетні сфери регіону, є перспективним напрямом соціально економічного розвитку аграрної сфери, а отже і стратегічного розвитку вітчизняного молокопродуктового підкомплексу, який, відповідно до чинного законодавства, має статус пріоритетної галузі [17].

Актуалізація формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку АПК була започаткована у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року [2]. Проте виведення даної моделі на рівень діючої у розвинутих країнах типової моделі Національної інноваційної системи (НІС) потребує дійсного врахування вимог системності запланованих заходів. Якщо звернутися до Державної цільової програми [2], то там загалом колу питань системності приділяється велика увага: удосконалення *системи* управління в аграрному секторі, а також створення сучасної державної *системи* селекції у тваринництві, реформування амортизаційної системи з метою її інвестиційного спрямування та удосконалення системи лізингу сільськогосподарської техніки, впровадження системного моніторингу та сучасних засобів інформатизації щодо матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектору, формування системи державних інституцій з функціями здійснення належного контролю за безпечністю експортної продукції та адаптацією до міжнародних вимог, підтримка розвитку інформаційних систем та системи прогнозування і ведення балансів платоспроможного попиту населення та пропозиції на продовольчому ринку; удосконалення системи контролю за виконанням товаровиробниками вимог нормативних документів, технічних регламентів, пов'язаних з якістю продукції, вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів, системи державного контролю за якістю харчових продуктів з метою усунення дублювання функцій в системі виконавчої влади відповідно до Плану дій “Україна – ЄС”; запровадження системи дотування виробництва продукції з низьким рівнем рентабельності, в першу чергу – тваринництва; підтримки доходів сільськогосподарських виробників шляхом стимулювання розвитку системи страхування; створення системи постійного аудиту дотримання технолого-екологічних вимог і стандартів господарювання; впровадження базових агроекологічних вимог і стандартів та контролю за їх дотриманням як умови надання товаровиробникам бюджетної підтримки; унормування розвитку органічного землеробства, створення системи його сертифікації; удосконалення системи залучення міжнародної технічної допомоги для гармонізації стандартів якості продукції, фітосанітарного та ветеринарного контролю; розвиток систем кредитування і страхування аграрного сектору; удосконалення і реформування системи управління в аграрному секторі на основі запровадження інноваційних управлінських інструментів, створення системи інформаційного забезпечення управління галуззю, що відповідає міжнародним стандартам менеджменту.

Отже, вимога системності проходить червоною лінією через усю Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року [2]. Ця вимога досить чітко виписана і у нормативно-правових актах, які регулюють процеси інвестування, інновавання, стандартизації та інформатизації. Якщо ми проаналізуємо зміст вимог до розроблення відповідних програм і проектів, у рамках яких проектуотримувач може розраховувати на отримання визначених законодавством інвестиційних пільг та переваг, то тут, безперечно, є суттєві резерви залучення у аграрний сектор та молокопродуктовий підкомплекс додаткових інвестиційних ресурсів. Проте, доводить дослідження вітчизняних вчених, лише біля 15% галузевих підприємства поки що готові приймати активну участь у реалізації потенційних можливостей інвестиційних процесів.

Висновки. Вивчення сучасного стану і ключових тенденцій інвестування молокопродуктового підкомплексу АПК виявило наступне: 1) досліджуваний

процес інвестування має усі ознаки процесу великого рівня складності, що вимагає застосування до нього процедур системного підходу; 2) інвестиційний блок вітчизняного законодавства і споріднені із ним блоки (інноваційний, стандартизаційний, інформатизаційний) у достатній мірі орієнтовані на перехід до системності їх застосування, але ця системність у більшій мірі притаманна їх індивідуальному застосуванню, тоді як у державних програмах, які визначають окремий режим фінансування згаданих блоків, їх зв'язок є недостатнім; 3) ключовою проблемою поки що залишається проблема готовності суб'єктів господарювання щодо участі у власному високотехнологічному інвестуванні.

Перспективним напрямом подальших досліджень створення передумов системності інвестування молокопродуктового підкомплексу є встановлення найбільш прийнятних форм взаємодії чинних законодавчих блоків діяльності у сферах інвестицій, інновацій, стандартів та інформації на основі вимог моделей інвестиційно-інноваційного та сталого розвитку аграрного сектора економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 47, ст.646.
2. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України від 08.10.2007 – 2007 р., № 73, стор. 7, стаття 2715.
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 8 вересня 2011 року № 3715-VI // Голос України від 01.10.2011 – № 183.
4. Про Концепцію Національної програми інформатизації. Закон України № 75 від 4 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 27 – 28, ст.182.
5. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки. Закон України № 537-V від 9 січня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст.102.
6. Про стандартизацію. Закон України від 17 травня 2001 року № 2408-III // Голос України від 20.06.2001 – № 108.
7. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року. Закон України № 2982 від 18 жовтня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 1, ст.17.
8. Milk and dairy products in human nutrition / Food and agriculture organization of the United Nation. — Rome, 2013. — 404 p.
9. The state of food and agriculture: food systems for better nutrition / Food and agriculture organization of the United Nation. — Rome, 2013. — 114 p.
10. Declaration of the World Summit on Food Security – FAO.org (Rome, 2009) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.fao.org/fileadmin/plates>.
11. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем / И.И. Лукинов. — М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2002. — 567 с.
12. Моделирование економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.; За ред. Геєця В.М.: Монографія. — Х.: «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.
13. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. Учебный курс. / И.А. Бланк. — К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. — 448 с.
14. Резнік Н.П. Організаційно-економічний механізм інвестування АПК: Монографія / Н.П. Резнік. — Умань: Видавець „Сочинський”, 2011. — 300 с.

15. Ільчук М.М., Гурська І. С. Ефективне функціонування аграрних підприємств на ринку молока / М. М. Ільчук, І. С. Гурська. — К.: НУБіП, 2012. — 253 с.
16. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19 – 20, № 21 – 22, ст.144.
17. Про молоко та молочні продукти. Закон України від 24 червня 2004 року № 1870-IV // Голос України від 29.07.2004 — № 139.

Одержано 24.03.2014

Аннотація

Л.А. Слатвинская

Суцність системності інвестування молокопродуктового підкомплексу

Актуальність дослідження розвитку молокопродуктового підкомплексу пов'язана з установленням рівня системності його інвестування, який в наші часи в значительній мірі обумовлений його органічною зв'язкою з вимогами реалізації принципів сталого розвитку (гармонія людини з економікою і екологією) і формування інвестиційно-інноваційної моделі галузевого розвитку. Методика проведеного дослідження виходить з загальної методології, яка розроблялася вітчизняними ученими в процесі вивчення окремих ланок підкомплексу, що саме актуалізує його дослідження як особливості цілості (системи). Результати дослідження відображають принципову схему координації державних механізмів, регулюючих інвестування молокопродуктового підкомплексу, а також найбільш характерних закономірностей його динаміки. Також встановлено, що держава визнає пріоритетність системного підходу в створенні загальних передумов інноваційного інвестування аграрного сектору і його найважливіших складових, але на рівні виробників молока поки не видно їх готовності до активного взаємодія з державою і потенційними інвесторами в межах вимог вітчизняного законодавства і прийнятих міжнародними організаціями процедур. Висновки з проведеного аналізу системності інвестування молокопродуктового підкомплексу сводяться до того, що найбільш перспективним напрямком подальших досліджень в цій сфері є встановлення найбільш прийнятних форм взаємодія механізмів в сферах інвестицій, інновацій, стандартів і інформації на основі моделі інвестиційно-інноваційного, сталого розвитку галузі.

Ключевые слова: система, інвестиції, молокопродуктовий підкомплекс, агропромисловий комплекс, інновації, стандартизація, інформатизація.

Annotation

L.A. Slatvynska

The systemating essence of a dairy production investing

The significance of the research of a dairy production development is associated with the systemic level establishment that nowadays are due to the organic connection with the requirements of implementing of the principles of the sustainable development the formation of investment and innovation models of a branch development. The methodology of the research comes out of the general methodology which was done by our scientists during the learning process of the individual subcomplex units that is actualized its research to maintain the integrity system.

The research results reflect the concept of the schematic diagram of the governmental-coordinative mechanisms that regulates a dairy production complex as well as the most characteristic patterns of its dynamics. Also it was found the priority system recognizing governmental campaign to create general prerequisites innovative investing sector and the most important components. But milk producers have not understood their willingness to the actively cooperate with the government and potential investors within the requirements of the national legislation and procedures adopted by the international organizations.

The conclusions of this analyzing systematic investment dairy production complex are reduced to the fact: the most promising direction for the further research of this area is the establishment of the most appropriate forms of the interaction mechanisms in the area of the investment, innovation, standards and the information model are based on the investing and innovative development of the industrial branch.

Key words: *system, investment, dairy production, agro-industrial complex, innovation, standardization, information.*

УДК 349.412.4:930.85

ОСНОВНІ ФОРМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У РОЗРІЗІ ІСТОРІЇ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Л.М. Коваль, кандидат економічних наук

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

Стаття присвячена аналізу вироблених у процесі історичного, соціально-економічного, політичного розвитку людства форм землеволодіння. Обґрунтовано поняття «аграрної цивілізації» та визначено його хронологічні межі. Зроблено спробу формування цілісної, лаконічної картини аграрної історії людства з позиції еволюційної, циклічної та цивілізаційної теорій. Приведено ключові для кожного етапу та цивілізаційного осередку форми землеволодіння.

Ключові слова: *аграрна цивілізація, землеволодіння, держава, община, латифундія, оренда, фермерство, АПК, сільськогосподарська політика.*

Земля виступає базисом і головною умовою існування людства, тому із часу перших держав постає питання пошуку раціональної системи землеволодіння, а відтак – оптимальних форм організації сільського господарства, що відіграло ключову роль на різних етапах цивілізаційного розвитку людства.

Методика досліджень: особливість дослідження економічно-правових аспектів аналізу аграрної історії людства зумовило використання порівняльно-історичного, індуктивно-дедуктивного методів, методу абстрагування.

Результати досліджень. Історичні джерела, що базуються на даних археології засвідчують: аграрна доба у розвитку людства займає найтриваліший період – з моменту появи сільського господарства (близько 8 тис. років тому) до виникнення повноцінного промислового виробництва (середина XVIII ст н. е.). Вагомим етапом аграрної цивілізації є неолітична революція, що завершується на межі IV-III тис. до н. е. Це поняття обґрунтоване британським археологом Г. В. Чайлдом [11] як